

Klasik Liberalizmde “Özgürlük” ve Liberalizmin Yerel Yönetimlere Bakışı

“Freedom” In Classical Liberalism and Liberalism’s View on Local Authorities

Fikret ÇELİK*
Sefa USTA**

ÖZET

Özgürlük, klasik liberalizm çerçevesinde diğer düşünce sistemlerinden ayırt edici bir özellik olarak ortaya çıkmış ve birey ile birlikte en önemli “liberal” argüman olarak ortaya konulmuştur. Özgürlük liberalizm içerisinde, Locke başta olmak üzere, günümüze kadar uzanan silsilede önemli bir tartışma konusu olarak ele alınmıştır. Siyasal özgürlüklerin ele alınışında yerel olan ve küçük toplulukların hakları bağlamında önemli bir konu alanı olarak görülen yerel yönetimler bazındaki özgürlük anlayışı liberalizm içerisinde her dönem tartışılmış bir konu olmuştur. Yerel demokrasi ve siyasal katılımın, yerel özgürlüklerle birlikte ele alındığında, anlamlı olacağını savunan birçok liberal düşünür, liberalizmin özgürlük anlayışına ilişkin geliştirilen tartışmaların, bu minvalde değerlendirmesi neticesinde “somut” sonuçlara ulaşabileceğini belirtmektedirler.

Çalışmada ilk bölümde klasik liberalizmin özgürlük anlayışı ele alınmaktadır. Bu süreçte önemli liberal düşünürlerin görüşleri irdelenmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise liberalizmin yerel yönetimlere yönelik bakış açısı analiz edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, liberalizmin özgürlük anlayışı çerçevesinde ele alınacak olan yerel yönetimlerin, siyasal katılma, yerel demokrasi ve yerel özgürlüklerin gelişimine ilişkin ne tür katkılar yaptığı irdelenmektedir. Bu şekilde ele alınan çalışma, konuyla ilgili bir değerlendirme ve sonuçla nihayetlendirilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmanın amacı, klasik liberalizmin özgürlük anlayışının irdelenip, bu bağlamda liberal düşünürlerin görüşlerinden yararlanarak liberal teorinin yerel yönetimlere bakış açısının analiz edilmesidir. Burada elde edilen genel sonuçtan, liberalizmin özgürlük anlayışı içinde “yerel demokrasi”nin temel argümanlarına ulaşabilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın özgünlüğünün sağlanması açısından, klasik liberalizm düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Locke, Bentham ve Faydacılar, J. S. Mill ile Tocqueville’nin görüşleri birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak geniş bir perspektiften ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle yukarıda adı sayılan düşünürlerin bazı eserleri içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiş ve konuya katkıları ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Liberalizm, Özgürlük, Yerel Yönetimler, Özerklik, Yerel Demokrasi, Siyasal Katılma.

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

In a contemporary sense, freedom that is being put forward here within the context of an individual’s “autonomy” can be described in classical liberalism as an individual’s desire to be free from all manner of intervention and obstacles. Freedom within the framework of classical liberalism appeared as a feature distinct from other school of thoughts and along with the individual has been the most important liberal argument that has been put forward by this school. This concept has been debated ad infinitum starting from Locke to the present as an important area of liberalism. In general, political freedoms considered through the recurrence method is thought of as one of the most important questions in classical liberalism. Evaluating this question is important in reaching “concrete” results within the context of classical liberalism.

In considering political freedoms, the question of freedom from the point of local authorities and within the context of the rights of local and small communities has been constantly debated within liberalism. In particular, the classical liberal thinkers known as the Utilitarians, within the “greatest happiness,” principle developed important arguments, in particular on activities that took place at the local level. The common point in their view was services provided to individuals by units closest to them because they comprised subjects that are the most “pleasurable” to individuals and therefore are the most important activities that they will seek. However, many liberal thinkers that defend the view that only through this way can local freedoms, local democracy and political participation can be meaningful, consider that “concrete” conclusions can be reached only as a result of evaluating the debates centered around liberalism’s view on freedom.

At this point Jeremy Bentham and J.S. Mill’s thoughts are at the forefront and can be seen to have had a significant impact in the context of various theories of freedom developed during the 20th century. Although most of Tocqueville’s views departed from the Utilitarians his findings on the United States of America showed that services and activities in a federal system that are localized has brought to the agenda its importance in terms of liberal emancipation and that the functions of local authorities in terms of freedoms can be debated in the name of expanding “citizenship.”

Concepts such as freedom, democracy, self-government, activism and participation appear to us where liberalism and local authorities intersect. At this point the subject that liberal thinkers insist upon is that the provision of local political participation, local freedoms and local democracy will take place when authority is transferred to local authorities. At this juncture the concept of “local self-rule” comes into prominence. In this context, when self-rule at the point of locality is provided to local authorities, the importance of also providing financial self-rule to carry out their authority and responsibilities is an important matter that is

* Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

faced. Local authorities are considered as the closest units to the public and when considered with the framework of liberalism, it can be said that important functions can be observed in local participation and effective local administration.

In order to provide independence for local authorities, the views considered within the framework of classical liberalism in the form of a “self-ruled” institutionally structured administrative unit is of utmost importance in terms of “functioning,” focus on services and the achievement of “maximum pleasure” of the individual. In this situation, the inevitable development of “political participation” in order to be considered in a healthy and result-oriented manner within the framework of liberal democracy, local authorities thus become an important necessity. Thus, in the understanding of freedom within the framework of classical liberalism, local authorities, as the most important administrative units of our day and which are the closest political organizations to citizens are important in providing “self-rule” to the individual.

In the first part of this study, by going to the roots of liberalism, the meaning of freedom is examined. In this section, the views of important thinkers from Locke to the present - who is considered as classical liberalism’s representative during the contemporary period - will be discussed. In this way, it is hoped that the effects of the liberalism’s views on freedom on “modern” local administration will be made known.

In the second part, the views of liberalism on local authorities and within this coverage local democracy will be considered. Thus, local authorities will be considered within the framework of liberalism’s understanding of freedom and certain “clues” will be obtained on the development of the individual-focused political participation and local politics. Evaluating this within the framework of classical liberalism and learning the thoughts of important liberal thinkers on this subject is considered as important from this perspective. This study considered in this manner is concluded with an evaluation of the subject matter.

The objective of this study is to examine liberalism’s understanding of freedom and in this context by benefiting from the views of liberal thinkers to examine and analyze liberal theory’s viewpoint on local authorities. From the general conclusion resulting from this study the objective is to attain the general arguments of “local democracy” within the context of freedom from the point of view of liberalism.

In forming the thoughts of classical liberalism, the views of Locke, Bentham, the Utilitarianists, J.S. Mill and Tocqueville utilizing primary and secondary sources will be considered from a wide perspective. In particular, the works of thinkers whose names are mentioned above will be reviewed using the qualitative analysis method. First, an attempt is made to explain in all aspects the understanding of freedom by classical liberalism and later the connection between liberalism’s understanding of freedom by these same thinkers with local authorities will be analyzed. In this way, an attempt will be made to verify as to whether liberalism addresses the assertion or not that a democratic political system on behalf of individual autonomy through necessary political participation can only be achieved with the development of local democracy. Within this context, the views of classical liberal thinkers has been shaped according to these assertions and that a “meaning” is gained when individual freedom and autonomy is considered within local authorities. Since this position is taken in this study, a “critique” was not attempted of their understanding of local authorities within the framework of classical liberalism’s thoughts on freedom.

Keywords: Classical Liberalism, Freedom, Local Authorities, Autonomy, Local Democracy, Political Participation

The Type of Study: Research

GİRİŞ

“Özgürlük” kavramı, İngilizce’de “freedom” ve “liberty” anlamlarıyla birlikte, eşitlik, adalet ve otoriteye karşı öncelik tanınan bir şekilde ele alınabilmektedir. Bu ele alış özgürlüğü, liberalizm içerisinde “merkezi bir değer” olarak görmekle birlikte, modern olarak “özerklik” anlayışının da önünü açmıştır. Bu anlayış bir süre sonra da “modern” olan her konuda özgürlüğe bakışta “bir model” olarak ortaya koyulmaya başlanmıştır (Heywood, 2006: 61; Renaut, 2003: 654-655).

Bu bağlamda özgürlük, bazı yönlerden modernliğin türdeşleştirilmesi ve “bireyin” özerkliğine yapılan vurguyla birlikte “hümanizm” anlayışının Batılı tarzda yeniden gündeme gelmesi adına da günümüzde önemli bir vurgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Renaut, 2003: 656-657). Bireyin bu özerkliğinin toplum içinde onun en rahat hareket alanlarında gündeme getirilmesi de, özgürlükle-birey arasındaki ilişkinin çok boyutlu olarak ele alınmasını gerektirmiştir.

Liberalizm, özgürlüğü bireysel ve toplumsal hayatın en temel değeri olarak kabul etmektedir. Özgürlüğe uygun siyasi, hukuki ve iktisadi yapıları savunmasıyla günümüze kadar geçen süreçte liberalizm, diğer özgürlük anlayışlarından farklılığını ortaya koymaya çalışmıştır (Yayla, 2005: 141). Liberalizmin bireyi ve ona bağlı olarak ele aldığı bu özgürlük söylevi, aynı zamanda bireye yakın olan idari ve hukuki birimlerinde ona göre şekillendirilmesi gerektiğini de ortaya koyabilmesi adına önemlidir. Bu söylevin bireyin genelde devlet menşeli oluşan otoriteler karşısındaki durumunun yerel ve merkezi bazdaki görünümünün ortaya çıkartılabilmesi adına kullanılabileceği görülmektedir. Bu durumun bireyin kendi üzerindeki otoriteler karşısındaki özerkliğinin, klasik liberal teori bağlamında nasıl sağlanabileceğinin tartışılmasının bir sorun alanı olmasında önemli bir etken olduğu söylenilebilir.

Bu bağlamda ele alındığında, klasik liberalizmde özgürlük düşüncesi, “bireyin davranışlarında her türlü dış müdahaleden, engellemeden bağımsız olabilmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Yayla, 1992: 22). Bu tanımlama ile birlikte, yukarıda üzerinde durulduğu şekliyle, özgürlüğün sosyal, siyasi ve iktisadi açılardan

değerlendirilmesi elzem olmaktadır. Çünkü liberalizmde en fazla üzerinde durulan düşünce bireysel ve toplumsal anlamda genel özgürlüktür. Ancak bu özgürlük yukarıda da vurgulandığı gibi modern anlamda bireyin ve toplumun “özerk” olması/olabilmesiyle birlikte ciddi olarak “somutlaştırılabilen” bir nüve haline gelmiştir.

Bu somutlaşmanın tezahürü olarak da “yerel yönetimler” liberalizm içerisinde önemli bir “siyasal” birim olarak görülmektedir. Bu bağlamda konunun klasik liberalizm çerçevesinde ele alınmasının, liberalizmin yerel yönetimlere ilişkin düşüncelerinin anlaşılabilmesi ve önemli argümanların sunulabilmesi açısından katkı sağlayabileceği iddia edilebilir.

Bir siyasal birim olarak yerel yönetimlerin, bireyin özgürlüğü ile özerkliği bağlamında dile getirilen haklarıyla, sorumluluklarının açıklanabilmesinde bir idari yapı olarak ele alınabileceği muhakkaktır. Yerel yönetimlerin bu minvalde bir değerlendirmeye tabi tutulması, özellikle klasik liberalizmin bir ideoloji olarak iki-üç yüzyıl önce bireyin temel haklarıyla, özgürlüğünün nasıl maksimize edilebileceği yönündeki uğraşlarda düşünsel bir yol açılığa sebep olduğu tartışılabilir bir konudur. Bu çalışmada, klasik liberalizm düşüncesi içerisinde, siyasal bir birim olarak yerel yönetimlerin birey odaklı bir yönetim mekanizması kabul edilmesinin tartışılabilir bir noktada olup, olmadığı irdelenmeye çalışılmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada, ilk bölümde liberalizmin kökenlerine inerek özgürlük anlayışı irdelenmektedir. Bu süreçte Locke ve klasik liberalizmin temsilcisi olarak gösterilen birçok önemli düşünürün görüşleri ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde liberalizmin özgürlük anlayışının “modern” yönetim anlayışına etkilerinin de ortaya çıkartılması umulmaktadır. Bu bölüm, çalışmanın ana eksenini oluşturacak olan ikinci bölüme yönelik olarak klasik liberalizmin bir ideoloji ve düşünce kalıbı olarak özgürlüğe ilişkin teorik alt yapısının okuyucuya sunulabilmesi amacını taşımaktadır. Bu bölümde klasik liberalizm minvalinde özgürlük, bireyin hangi yönlerden özerk olmasını tanımlayabilmesi/tanıtabilmesiyle birlikte, yerel yönetimlerin bireyin özerkliğinin neresine oturtulabileceğinin anlaşılabilmesi için bir temel teşkil etmesi adına önemli görülmektedir.

Çalışmanın ana çerçevesinin çizilmeye çalışıldığı ikinci bölümde ise liberalizmin yerel yönetimler ve bu kapsamda yerel demokrasiye bakış açısı ele alınmaktadır. Böylece liberalizmin özgürlük anlayışı çerçevesinde ele alınacak olan yerel yönetimlerin, siyasal katılım ve yerel siyasetin birey odaklı gelişimine ilişkin olarak bazı ipuçlarına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu durumun, klasik liberalizm çerçevesinde değerlendirilebilmesi ve önemli liberal düşünürlerin bu konuya ilişkin görüşlerinin öğrenilebilmesi açısından önem arz ettiği söylenilebilir.

Bu şekilde ele alınan çalışma, konuyla ilgili bir değerlendirme ve sonuçla nihayetlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu değerlendirme bölümü de klasik liberalizmin özgürlük anlayışının, birey özerkliğini sağlamadaki önemi açısından bireye yakın bir yönetim birimi olarak değerlendirilen yerel yönetimlerce sağlanıp, sağlanamayacağına ilişkin olarak ele alınacak tartışmalarla güçlendirilerek, sonlandırılmaktadır.

KLASİK LIBERALİZMDE ÖZGÜRLÜK

“Klasik” şekliyle ele alınan liberalizm, XVII. yüzyıl İngiltere’indeki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin bir yansıması olarak incelendiğinde belli bir tutarlılıklar silsilesinin sonucu olarak değerlendirilebilen bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde ele alındığında “özgün” bir düşünce geleneği olarak kabul edilebilecek olan liberalizm, “modern çağları” şekillendiren insan hakları, özerklik, sivil toplum, yerel demokrasi ve eşitlik gibi konuların siyaset felsefesinin konusu olabilmesi adına önemli bir işlevi yerine getirmiştir (Raynaud, 2003a: 533-534).

Klasik Liberalizmin Özgürlük Anlayışının Şekillenmesinde John Locke’nin Önemi

Klasik liberalizmin biri siyasal, diğeri ekonomik boyutlu olmak üzere iki gelişim sürecinden bahsedilebilir. Siyasal boyutunu, doğal hukuk ve insan hakları teorilerinin oluşturduğu göz önüne alındığında, felsefi temellerinin çok eski dönemlere kadar uzandığı görülmektedir (Yayla, 1992: 25). Doğal hukuk doktrininin ilk izleri eski Yunan felsefesine ve Stoacılar kadar inmektedir. Bu anlamda, insan haklarının fıkri temelleri de Antik Yunana kadar uzanmaktadır. Ama liberalizmin felsefi altyapısını bu temellere kadar indirmek bir siyasal düşünceler tarihi yazımı manasına gelebilir ve meselenin anlaşılmasında zorluklara neden olabilir. Bu yüzden liberalizmin kurucusu olduğu genel kabul gören Locke’dan başlayarak

bu konuyu irdelemek daha yerinde olacaktır. Locke, aristokratik felsefeyi ve dogmatizmi eleştirmiş, kalıplaşmış Kilise görüşleri ile temel, evrensel ve değişmez kurum ile kurallara saldırmış, bilgilerimizin deney öncesi olduğunu, doğuştan dogmaların inanç yoluyla edinildiğini öne süren fikir anlayışını derinden sarsmış bir düşünürdür (Raynaud, 2003b: 542-543).

Locke bu görüşlerini öne sürerken, bir siyasal toplum düzenine vurgu yapmış ve siyasal iktidarın kaynağından bahsedebilmek için de insanların doğal olarak nasıl yaşadıklarını incelemiştir. Locke’a göre, insanlar doğal olarak tam bir özgürlük ve eşitlik içinde yaşarlar. Başkalarından izin almaya gerek görmeden başka bir kişinin iradesine boyun eğmeden istediklerini yaparak ellerindeki değerleri diledikleri gibi kullanarak hayatlarını sürdürürler. Bu mükemmel özgürlük ortamında herkes eşittir. Yani hiç kimsenin bir diğeri üzerinde otoritesi, iktidarı, hakkı, üstünlüğü yoktur. Ancak eşit ve özgür olan insanların doğal koşullar altındaki yaşamları, karşılıklı yardımlaşma ve sevgi ilkelerine dayanır (Sabine, 1969a: 212-214).

Bu görüşleri dile getiren Locke, doğal döneme ilişkin düşüncelerini şöyle tamamlamaktadır. “Ne var ki gerçek bir özgürlük ve eşitlik dönemi olan bu doğal yaşam dönemi insanların tamamen başıboş oldukları bir yaşam değildir. İnsanlar, izin almaya gerek olmadan dilediklerini yapabilirler, mallarını diledikleri gibi kullanabilirler ama doğal yaşamın koyduğu sınırlar içinde kalmak kaydıyla”. Yine Locke’a göre, insanlar başkasının iradesine boyun eğmeden hareket edebilirler, ama herkes her istediğini yapamaz, özgürdür ama kendi hayatına kastetme özgürlüğü olmadığı gibi bir başkasının hayatına son verme özgürlüğü de yoktur, malını dilediği gibi kullanabilir, ama başkasının malına zarar verme ya da başkasının malını elinden alma özgürlüğü yoktur. Kısacası, özgürlük vardır ama bu özgürlük en iyi, en yararlı ve en zararsız biçimde kullanılacaktır. Bu dönemde tüm insanların uymak zorunda oldukları doğal yasa yani akıl tüm insanların özgür ve eşit oldukları bir yerde herkesin birbirinin hayatına, özgürlüğüne ve malına saygılı olmayı emreder (Sabine, 1969a: 215). Burada Locke, liberalizmin ve bu görüşün özgürlük anlayışının temellerini atmış ve sonraki düşünürlerin bu konu hakkındaki düşüncelerinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Locke’a göre ayrıca, insanlar doğal durumdan siyasal toplum düzenine geçtiklerinde cezalandırma haklarını topluma devretmişlerdir ve bu süreç tamamlandığında toplum devletleşmiştir. Kişilerin suçları muhakeme etme hakları bu nedenle sona ermiş, özgürlük bir sınıra ve güvenliğe kavuşmuştur. Toplum egemenlik hakkını kazanmış, yasalar yapılmaya başlanmış, yasaları uygulayacak yöneticiler belirlenmiş ve kişiler arası anlaşmazlıklar bu yetkililer tarafından çözümlenmiş, topluma ya da kişilere karşı suç işleyenlerde yasalarda belirtilen cezalara çarptırılmışlardır (Raynaud, 2003b: 543-544).

Bu bağlamda liberal toplum ve özgürlük anlamını ve uygulama alanını bulmuştur. Locke, böylece doğal yaşama dönemini aşan “kendi toplumuna” ulaşmıştır. Bu görüşlerinde Locke, çağdaş düşünürlerden farklı olarak “sahip olma” kavramına, daha doğrusu “mülkiyetin” önemine büyük ölçüde atıf yapmaktadır. Locke, mülkiyet kavramı ile “hayat, özgürlük ve malların” ifade edildiğini belirtmiştir. Locke’a göre insanlar ancak hayatlarını, özgürlüklerini ve mallarını “karşılıklı” olarak korumak için doğa durumundan uygar topluma geçerler (Yayla, 1992: 34). Locke’ın bu görüşlerinden yola çıkılırsa, klasik liberalizmin özgürlük anlayışının bu minvalde değerlendirme konusu edilmesi daha doğru bir yaklaşım olarak görülebilir. Çünkü bireyin özgürlüğünü yaşayacağı alan, toplumsal alan ve kendisine hükmettiğine inanılan otoritelerin belirlediği çerçevede gelişecek veya daralacaktır. Bu durum uygarlığa geçişin doğal bir süreci gibi görünse de bireyin özgürlüğünün kapsamının da yeniden çizilmesi anlamına gelebilir.

Uygarlığa geçişi özgürlüğün hangi düzeyde yaşanabilirliği adına önemli gören Locke’un görüşleri özetlenecek olursa, hayat, özgürlük ve mülkiyet hakları iç içedir ve aslında bu hakları birbirinden ayırmakta mümkün değildir. Locke’da hakların kaynağı devlet değildir. Bu yaklaşımı ile Locke, bazı “doğal hukukçu” düşünürlerden de ayrılır ve mülkiyet hakkının kaynağını sözleşme (kontrat) veya anlaşmaya dayandırmaz, “tabi hukuka” işi götürür. Mantığı gayet açıktır ve anlaşılırdır. Tanrı tarafından yaratılan ve yeryüzüne gelen insan, yine kendine Tanrı tarafından lütfedilen dünyada yaşar. Bir vücuda ve onun fonksiyonlarına bu arada iş gücüne sahip olan insan, etrafında bulunan bütün insanlığın ortak malı olan varlıklardan hâlihazırda kimsenin sahipliğine girmemiş olanlara yönelerek, emek harcamak sureti ile onların üzerinde muamelede bulunur ise bunların üzerinde sahip olmaya hak kazanır. Bir ağacın elmaları tabiat halindeyken, emek harçayarak onu toplayana aittir. Çünkü o nesne için emek harcamış, kendinden bir şeyler katmıştır. Diğer yandan insan bunu yapmak zorundadır, çünkü yaşaması gereklidir. Bunu yapmak için diğerlerinin rızasını beklemek mecburiyetinde değildir. Eğer diğer insanların rızalarını almak için beklemeye başlasa,

muhtemelen hiçbir zaman ortaya çıkmayacak bir ortak rızayı beklerken hayatını kaybedecektir (Locke, 1998: 3-4). Ancak insan yaşama hakkına sahiptir. Böylece mülkiyet hakkı yaşama hakkından kaynaklanmaktadır. Locke gibi düşünürler, sonuç itibarıyla mülkiyet ve yaşama hakkında; bunların ulaşılması için gerekli olan “özgürlük” anlayışının bu olduğu noktasında birleşmektedirler. Bu görüşte, liberalizmin temel argümanlarından biri olarak günümüzde de sık sık önümüze çıkmaktadır.

Klasik Liberalizmin İktisadi, Siyasal ve Sosyal Alanlarda Özgürlük Anlayışı

Özgürlüğün liberal teoride, Locke’un genel öğretilerine de uygun olarak genelde “mülkiyet” ile ilişkilendirildiği ve paralel olarak geliştiği görülmüştür (Bülbul, 1997:123). Bu bağlamda özgürlük hemen hemen her yazının önemle ve özenle vurguladığı değerlerin başta gelenlerindedir. Özgürlük aynı zamanda hoşgörü, tolerans ve özel hayat gibi daha başka değerlerin ve anayasacılık, kanun hâkimiyeti gibi kurumsal yapılaşmaların da kaynağıdır. Bundan dolayı liberalizmin özde bir özgürlük teorisi olduğu söylenebilir. Nitekim fikirlerine göz attığımızda XIX. yüzyıldaki liberal düşünürlerin büyük bir bölümünün sosyal teorilerinde, özgürlüğün etrafında şekillenerek bir “odak noktası” oluşturdukları görülmektedir (Yayla, 1993a:38)

Buna göre özgürlük yalnızca liberalizmin sahip çıktığı bir değer değildir. Siyasal düşünce tarihinde sosyalizmden, faşizme kadar neredeyse bütün sosyal ve siyasal teorilerin özgürlük anlayışı farklıdır ve özgürlük kelimesi ile her zaman aynı şey kastedilmediği açıktır. Buna göre birden çok özgürlük tanımı vardır, ya da var olan tek özgürlük farklı yorumlara tabi tutulmaktadır. Bu yüzden liberalizmdeki özgürlüğün ne olduğu ve diğer sosyal teorilerin özgürlüklerinden farkları açıklığa kavuşturulmadan, liberalizmi bir “özgürlük teorisi” olarak kavramanın ve diğerlerinden farkını anlamının çok zor olduğu ifade edilmiştir (Barry, 2004: 217-218). Bu amaçla liberalizmin “özgürlük” anlayışı siyasal, sosyal ve iktisadi açıdan irdelenerek, bu konuda klasik liberalizmin konumuz adına geliştirdiği bakış açısına da bir açıklık getirmeye çalışılacaktır.

Klasik Liberalizmde İktisadi Alanda Özgürlük

Liberalizmin özgürlük anlayışının önemli bir vechesi ekonomik özgürlüktür. Ekonomik özgürlük terimi günlük dilde ekonomik bakımından bağımsız olma veya kimseye muhtaç olmama anlamında kullanılmaktadır. Ancak iktisadi açıdan başka insanlara şu veya bu şekilde bağımlı olmayan hiç kimse yoktur. Bu yüzden ekonomik olarak bağımlı ya da bağımsız olmakla, ekonomik özgürlük birbirine karıştırılmamalıdır. Liberalizmde ekonomik özgürlükten kastedilen ekonomik faaliyetlerde bulunmak veya genellikle ifade edildiği gibi ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmaktır. Girişimcilik kelimesi de kavramın alanını gereksiz yere daraltmaktadır. Çünkü girişimcilik deyince yalnızca iş adamlarının yürüttüğü ekonomik faaliyetler akla gelmektedir. Oysa fabrikası, işletmesi olmayan sadece emeğini satarak geçinen kişinin davranışı da ekonomik bir faaliyettir ve ekonomik özgürlük kavramı içinde düşünülmelidir (Barry, 2004: 14-16).

Liberalizm ekonomik özgürlüğe bu şekilde yaklaşırken, piyasa ekonomisini desavunmaktadır. Liberalizm, has piyasa ekonomisi diye tabiri ettiği şeyi cebir ve baskının sosyal aygıtı olan hükümetin, piyasa sisteminin işleyişini korumaya niyetli olduğunu, onun işlevini yerini getirmesini engellemekten sakındığını ve onu öteki insanlardan gelecek tecavüze karşı koruduğunu varsayar ve hükümeti belli açılardan savunur. Bu görüşü dile getirenler, Locke’un klasik liberalizm savunusundan ziyade, XIX. yüzyıldan sonra gelişen ve şekillenen müdahaleci liberalizm söylevinin “ekonomik” açıdan daha gerçekçi olduğu konusunda birleşmektedirler (Hayek, 1997:98).

Bu bağlamda liberalizmin iktisadi alandaki özgürlüğünden bahsederken XVIII. yüzyılın ünlü iktisat düşünürü (iktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilen) Adam Smith’in görüşlerinden bahsetmenin bu konuyu daha anlaşılır hale getirebileceği söylenilebilir. Smith, bütün insanların eylemlerine konan sınırlamalardan dolayı rahatsız olduklarını, tasavvuri olarak da bu duyguyu paylaştıklarına, sonuç olarak bütün insanların genelde doğal bir özgürlük hakkına, özelde ise ekonomik özgürlük hakkına sahip olduklarına inanır. Bu yüzden hemen beliren (immediate) moral duygular, doğal özgürlüğü tesis etmeye ve onu herhangi bir yararlılık düşüncesinden önde tutmaya meyleder. Yani Smith’in ahlak teorisi adını verdiği

teorisinde öz olan, duygusal onama veya onamama işleminde fayda ilkesi kesinlikle tek ve ilk ölçüyü teşkil etmez (Yayla, 1993a:48).

Smith iktisadi yaklaşımında, özgürlük hakkına o kadar önem verir ki bu yüzden, sistemi “tabii özgürlük sistemi” veya “doğal süreç” olarak adlandırır ve ekonomik hayatı da bu süreç içerisinde değerlendirir (Yayla, 1992: 68). Bu konuya ilişkin olarak Smith üzerinde yoğunlaşılmasının sebebi liberal ekonomik görüşün, bu şahsın görüşleri üzerine inşa edilmiş olması olarak belirtilebilir.

Smith’in ekonomik görüşlerinin dayandığı temeller ekonomik sürecin işleyişinde “kişisel çıkar arayışı” ile mal değişimi, takas mübadele eğiliminin öne çıkarılmış olmasıdır. Bu da gayet olağan bir tavır olarak görülmektedir. Çünkü bu bakış açısı, bir nevi soyutlama, model oluşturma, idealize etme çabasıdır (Sabine, 1969a: 257, 290).

Günümüzde, özellikle mikro ekonomide fayda maksimizasyonu peşinde koşan birey tiplmesi kaçınılmaz olarak kullanılmaktadır. Ama bu durum, bireyin gerçekte yalnızca elde ettiği faydayı azamileştirme amacı peşinde koşan bir varlık olduğu anlamına gelmemelidir (Barry, 2004: 15). Bu anlayış, fayda maksimizasyonunun ve ilgili diğer faktörlerin bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak yerleştirildiği bir model kurulabilmesini ve bu çerçevede belirli davranış tarzları ile ilgili teoriler geliştirilebilmesini sağlamaktadır. Bu yüzden Adam Smith’in birey tiplmesinin “rasyonalist” egoist olduğu ve rasyonalist psikolojiden kaynaklandığı yolundaki sık sık tekrar edilen görüş yanlıştır. Tam tersinin, insanın temel ihtiyaçları göz önüne alındığında, daha doğru olduğu ifade edilmektedir (Yayla, 1992: 69).

Konu genel olarak ele alınırsa da iktisadi liberalizmin dayandığı kurumlar ve temel özgürlükler, mülkiyet özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve girişim özgürlüğü olarak ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi; bu haklara dayanarak kendiliğinden oluşan fiyat sistemi ile birlikte mutlaka tam ve işleyebilir bir rekabetin var olması halinde fonksiyonel olarak sağlanabilir (Yayla, 1993b:137).

Bu anlamda birçok görüşün birbirine paralel olarak ele alındığı görülmektedir. Bir başka görüşe göre “liberalizmin çocuğu” olarak görülebilecek olan piyasa ekonomisi, özgürlükle etkinliği birleştiren tek sistemdir. Piyasanın varlığını kabul etmeyen hiçbir siyasal sistem özgürlüklerin yeşermesine izin vermez. Üstelik böyle bir sistem, insanların ihtiyaçlarını karşılamayı başaramaz (Erdoğan, 1993: 42).

Klasik Liberalizmde Siyasal ve Sosyal Alanda Özgürlük

Siyasal ve sosyal teoride, özgürlük ve ona benzer birkaç muğlaklaştırılmış kavram yüzünden zaman zaman çarpıtılmış bir iletişim hüküm sürmektedir. Liberalizmin özgürlük anlayışı genellikle “negatif özgürlük” olarak adlandırılmaktadır. Ancak negatif özgürlük yanında, alternatif olarak düşünülebilecek olan “pozitif özgürlük” kavramı da ilk önce geniş anlamda yine liberal gelenek içinde yer alan yazarlarca işlenmiş ve geliştirilmiş, daha sonraları liberal olmayan akımlarca da sahip çıkmış bir kavramdır (Barry, 2004: 229-230).

Bu bağlamda negatif özgürlük nedir? sorusu da gündeme gelmektedir. Locke’den günümüze uzanan liberal düşünce geleneğinde hemen hemen her düşünür tarafından çeşitli şekillerde özenle anlatılan negatif özgürlüğün esası, bireyin dışarıdan gelen bir “zorlama (coercion)” altında kalmaksızın davranabilmesi ve hareket edebilmesidir. Başka bir deyişle, birey; davranışlarına, hareketlerine diğerleri tarafından müdahale edilmediği ölçüde özgürdür. İnsanın herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar geniş ise özgürlüğü de o kadar geniştir (Yayla, 1992:149).

Ayrıca özgürlük sosyal bir olaydır, yani bir insanın diğer insanlarla olan ilişkilerinde ortaya çıkan bir durumdur. Doğa ile olan ilişkilerimizde özgürlükten bahsedilemez. Ancak beşeri ilişkilerimizde özgür olmak veya olmamak söz konusu olabilir. Bu bağlamda özgürlüğümüzün sınırını çizen durum da insanın toplumdaki yeri ile ilintilendirilebilir (Renaut, 2003: 658-659).

Buna göre ele alındığında liberalizmin devlete ve iktidara bakış açısı da bu kapsamda irdelenebilir. Bu konuda liberal düşüncede, her şeyden önce insanları bir ödevle bağlamanın, onların kendi iradelerine dayanan bir “söz verme” den (promise) türetileceği fikri söz konusudur. Sözleşme yöntemi, insanların tabii olacakları her çeşit kuralın bizzat kendilerince seçilmiş olması gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu durum da birey toplum ikiliği açısından ifade edilirse, bireyleri toplum öncesi bir durumda, toplumdan bağımsız olarak kabul eden sözleşme yaklaşımını gündeme getirir. Bunun bir sonucu olarak da bireylerin, toplum veya onun temsilcisi sayılan devlet tarafından haklarından yoksun bırakılmayacakları kabul

edilmektedir. Zaten özellikle klasik liberal düşüncenin bu konudaki öz yaklaşımının da bu anlayış çerçevesinde geliştiği görülmüştür (Erdoğan, 1993: 22).

Bu görüşün yanı sıra klasik liberalizm, sosyal sözleşme teorileri yapısındaki özgürlük anlayışı nedeni ile devletin sınırlanmasını da güçlendirerek “anayasacılık (constitutionalism)” yani sınırlı devlet yönündeki siyasal çabalara da büyük bir destek sağlamıştır. Zaten anayasacılığın özü de liberalizmin bir argümanı olarak değerlendirilebilecek olan, devlet iktidarının birey haklarıyla sınırlanmasından ibarettir (Beaud, 2003: 69-70). Bu argümanların bir neticesi olarak, klasik liberalizmin siyasi ve sosyal alanda sınırlı bir devlet istediği açıkça ortadadır, bu da liberalizmin “özgürlük” anlayışının sınırlarını çizmektedir. Yine XIX. yüzyıl liberal düşünürlerinin etkisi ile gelişen “müdahaleci liberalizm” kavramının gelişmesi ile birlikte de devletin bireyin özgürlüğünü sağlamakla yetinmeyip onu şekillendirici bir yapıya büründüğü görülmektedir. Müdahaleci liberalizm, klasik liberalizmin temel ilkelerinin büyük bir kısmını benimserken, siyasal iktidarın toplum barışının sağlanması ve fırsat eşitsizliğinin önlenmesinde kullanılmasını öngörür. Bu liberalizmin amaçları, bütün vatandaşların yarışmacı topluma katılabilmeleri için “makul bir şansa” sahip olmalarının hükümetçe sağlanmasını içerir (Hayek, 1996: 88). Belli farklar içerse de bu anlayış içerisinde tüm liberal öğretilerin bazı noktalarda ortak kanaatleri aşamaması adına bu tespitlerin önemli olduğu ifade edilebilir.

Özgürlüğün sadece belirli yararlar için feda edilmemesi gereken bir üstün ilke olduğu, liberalizm ve onun temsilcisi olan XIX. yüzyıl yazarlarının tamamında vurgulanmıştır. Yukarıda da açıklanmaya çalışılan konular bağlamında belirtildiği üzere liberalizmin bir “ilkeler sistemi” şeklinde tarif edilmesinin nedeni de budur. Bu yaklaşımlar, onların siyasi ve sosyal açıdan bir özgürlük anlayışı geliştirmelerine de sebep olmuştur. Buradan da Locke’un klasik liberalizm söylemindeki “özgürlük” anlayışındaki rasyonel tavrı veya rasyonalizme oldukça önem vermesi, bazı XX. yüzyıl liberal (bunun yanında muhafazakâr) düşünürlerin de dikkatini çekmiştir ve günümüze kadar liberalizm içinde önemini koruyan bir konu olarak kalmıştır.

Siyasal açıdan özgürlük anlayışından, diğer bir ifadeyle siyasal özgürlüklerden bahsedebilmek için; vatandaşların siyasal ve yönetsel süreçte söz sahibi olabilmeleri gerekmektedir. Bunu sağlamanın en önemli yollarından biri de merkezi yönetimin yetkilerinin bir kısmının yerele devredilmesidir. Hizmeti halka en yakın birimin yürütmesi anlayışından yola çıkarak, vatandaşların istek ve taleplerini daha kolay iletebildikleri birimler olan yerel yönetim kuruluşları, yerel özgürlüklerin ve yerel demokrasinin daha rahat ve daha iyi yaşanabildiği yerlerdir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, özellikle yerel demokrasi, yerel özgürlük ve yerel özerklik kavramları üzerinden hareketle, bazı klasik liberal düşünürlerin yerel yönetimlere yönelik görüş ve düşünceleri irdelenecektir.

KLASİK LIBERALİZM VE YEREL YÖNETİMLER

Liberalizmin temel unsurları arasında bireycilik, hoşgörü, rıza, akıl, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, sınırlı hükümet, anayasacılık gibi değerler bulunmaktadır (Heywood, 2006: 61). Yerel yönetimlerin dayandığı değerler ise; etkinlik, özerklik, özgürlük, demokrasi ve yeniden paylaşım olarak sıralanmaktadır (Eryılmaz, 2008:131-133). Bu temel unsurların bir arada değerlendirildiğinde klasik liberal değerler ile demokrasi ve yerel yönetimlerin beraber ele alınmasının mümkün olduğu da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, özerklik, etkinlik, özgürlük, katılım, çoğulculuk ve demokrasi gibi değerler liberalizmin yerel yönetimle kesiştiği noktada kendisini göstermektedir, diğer bir ifadeyle bu ilke ve değerler yerel yönetimlerle liberalizmin ortak değerleridir (Ökmen, 2005: 19-20)

Dahl yönetim sürecine katılımın en demokratik yolun, günlük yaşamın geçirildiği yer ve özgürlüğün pratik olarak yaşandığı alan olması nedeniyle (2001: 54), “özerk gruplar” dikkate alındığında “bölgesel” idarelerce sağlanabileceğini savunmaktadır (2001: 197-198).

Bu bağlamda konu ele alındığında görülmektedir ki demokrasinin sağlanması adına liberal özerklik anlayışı çerçevesinde ele alınabilecek olan “yerel yönetimler” demokrasinin temel öğeleri olarak görülebilir. Yerel yönetimler halkın demokratik eğitimini sağlamakla birlikte, üst düzey siyaset adamlarının yetiştirilmesinde de okul işlevi görmektedir (Keleş, 2006: 70).

Yerel yönetim kurumunun liberal olarak kavramsallaştırılması, XIX. yüzyılın ortalarında John Stuart Mill tarafından ortaya konulmuştur. Liberal gelenekte, yerel yönetimler konusundaki diğer çalışmalar Mill’in etkisi altında şekillenmiştir (Eryılmaz, 2008: 133, Ökmen ve Parlak, 2008: 30-31). Bu anlayış da

liberalizmin yerel yönetim anlayışlarının, klasik liberal değerler çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde klasik liberal teoriler çerçevesinde görüşleri şekillenen Faydacılar ve Jeremy Bentham, John Stuart Mill ve Alexis de Tocqueville’in yerel yönetimlere yönelik düşünceleri irdelenmektedir. Bu şekilde klasik liberalizm tarafından, yerel yönetimlerin özgürlüğe katkısının ne boyutta algılandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Faydacılar ve Jeremy Bentham’ın Yerel Yönetimlere Yönelik Düşünceleri

Faydacılık, ahlaki ve siyasi olarak “insanın mutluluğunun azamileşmesini” vaaz etmiş olan bir düşüncedir. Genel olarak klasik liberal teori içerisinde “rasyonalist” bir öğreti olarak görülen faydacılık, yine klasik liberalizm içerisinde Faydacılar olarak addedilen grup tarafından ortaya atılmış bir düşünce olarak görülmüştür. Faydacılara göre, merkezin teknik yetkisi ve imkânları ile yerel toplulukların katılımcı demokratik gücü birleştirilmelidir. Merkezi yönetimle birlikte yerel yönetim birimlerine de sorumluluk tanınmalıdır (Barry, 2004: 132-133). Diğer bir ifadeyle hem etkin ve verimli bir yönetim süreci sağlanmalı, hem de katılımın sağlandığı demokratik bir ortam oluşturmalıdır. Demokrasi ile etkinlik arasındaki denge iyi kurulmalıdır.

Jeremy Bentham ve Fransız devlet adamı Turgot gibi faydacılar, bir ülkenin genel yararlar ve bireysel yararlar arasında köprü işlevi görebilecek alt birimlere ayrılması gerektiğine vurgu yapmışlar ve görüşlerini bu noktadan hareketle geliştirmişlerdir (Keleş, 2006:36).

Faydacılar adına en net vurgularda bulunan Bentham, yerel yönetim ile merkezi yönetimi bütünleştirmekte, yerel yönetim kuruluşlarını merkezi yönetimin yerel bir uzantısı veya yerel bir kuruluşu olarak değerlendirmektedir (Ökmen ve Parlak, 2008: 32). Bentham bu bağlamda “sosyal refah”ın sağlanmasından da bahsetmiştir. Bu durumun sosyal katkısının temsili demokrasi içerisinde ele alınsa da sosyal tatmin adına daha yüksek bir getiri sağladığını iddia ederek, konunun bu boyutu üzerinde daha ayrıntılı olarak durmuştur (Barry, 2004: 137-139).

Yerel yönetimlerin önemine vurgu yapan düşünür, yerel yönetim birimlerine, bayındırlık, sağlık, eğitim gibi görevlerin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu görevleri yerine getirebilmeleri için, yerel yönetim birimlerine vergi koyma, kamulaştırma gibi yetkilerin verilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir (Keleş, 2006: 37). Bu düşüncelerinden hareketle, yerel yönetim birimlerine mali anlamda özerklik sağlanmasının önemini vurguladığı söylenilebilir. Bentham’a göre, toplum için görmediği büyük ve merkezi özellikleriyle kendisine direk faydası olmayan kavramlar “farazi” olarak algılanabilir. Çünkü bir kurumun gerçek anlamı “özel” kişilere “somut” olarak yaptıklarıyla bir değerlendirmeye tabi tutulabilmesiyle anlamlı hale gelir (Sabine, 1969b: 58-59).

Bentham bu bağlamda ele aldığı devlet aygıtının, her şeye müdahale etmesinin toplumsal huzuru bozacağını belirtmiş, bunun yerine devletin halka yerel hizmet üretmeyi ve bu sürece katılmayı öğretmesi gerektiğini vurgulamıştır. Katılımın ve yerel hizmet üretiminin en önemli yolunun ise yerel yönetimlerin geliştirilmesiyle olacağını altını çizmiştir (Ökmen ve Parlak, 2008: 32). Bentham katılıma ilişkin görüşlerinin tümünü liberalizmin özgürlük anlayışına bağlamaktadır. Bu bağlamda fayda-özgürlük-mülkiyet-özerklik kavramlarının birbirleriyle bir bütün oluşturduklarını belirterek, toplumsal süreçlerde dışarıdan “müdahaleye” muhatap olmamalarını “en makul liberal ilke” olarak nitelendirmiştir (Sabine, 1969b: 64-65). Bu makul liberal ilkeye ise hükümetin “mükemmel bir anayasa” ile ulaşabileceğini savunarak sahip çıkmıştır. Bunu da ancak çıkar ve görev ahenginin sağlanabildiği bir yapıda görmüştür (Yayla, 2003: 172-173).

Temsili Yönetim Üzerine Düşünceler: Mill ve Yerel Yönetimler

Faydacılar içerisinde ele alınabileceği gibi düşüncelerinin önemi ve etkileri göz önüne alındığında, tek başına ele alınması daha doğru olabilecek olan John Stuart Mill, *Temsili Yönetim Üzerine Düşünceler* adlı eserinde “yerel nitelikte olan her hizmetin yerel yönetimler tarafından görülmesi” gerektiğini vurgulamıştır. Diğer bir ifadeyle merkezi yönetim yerel olan tüm işleri yerel otoritelere devretmelidir (Monk, 2004:496). Ayrıca yerel yönetimlerin, yerel nitelikteki hizmetlerin sağlanması noktasında yerel halkın sorunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olduklarından, merkezi yönetime göre daha etkin ve verimli hizmet

sunmaları mümkündür. Bu anlamda birçok yerel işin merkezi ve yerel otoriteler tarafından paylaşılması önemlidir. Bu durum yerel halkın ihtiyaçlarının giderilebilmesi için önemli bir gerekliliktir, çünkü merkezi otorite ve genel parlamento tarafından bu işlere ilişkin olarak yapılan faaliyetlerin verimli olarak yerine getirilmesi güç görülmektedir (Mill, 2001: 168-169).

Mill'e göre yerel olan işlerin o yörenin halkı tarafından gerçekleştirilmesi, özgürlüklerin gelişmesini sağlamakta, bununla birlikte yenilik, farklılık ve tecrübe zenginliklerini de beraberinde getirmektedir (Eryılmaz, 2002: 4). Bu bakış açısıyla "evrimci" klasik liberal düşünürler arasında gösterilen Mill (Yayla, 2003: 29), özgürlüğün halk içinde "alt tabakalara" indirildiği takdirde, demokrasinin ciddi bir işlev görebileceğini ifade etmiştir (Yayla, 2003: 179).

Mill, siyasetin özgürlüğün kazanılmasında bireyin kendi kendini geliştirmesinde ve etkinliğin sağlanmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Böylece bireyin ahlaki bir karaktere kavuşabileceğinin altını çizmiştir (Sabine, 1969b: 89). Siyasal özgürlüğün tam anlamıyla sağlanabilmesi için yerel özgürlüklerden oluşan bir temele dayanması gerekmektedir (Eryılmaz, 2002:4). Bu bağlamda düşünür, yerel yönetimleri, merkezi yönetimin sahip olduğu iktidara karşı özgürlüğü geliştiren kurumlardan biri olarak nitelendirmiştir (Mill, 2001: 173-174, 177). Düşünürü göre yerel yönetimler desteklenmeli ve güçlendirilmelidir. Çünkü Mill'e göre, ancak bu şekilde liberal bir topluma varılabilir. Bu anlamda siyasal katılımın işleyiş tarzında, "topluluk" hâkim bir faktör olmaktadır. Bu da bireyin özgürlüğü ve kendine yakın olan siyasal "örgütlenmelerle" mümkün görülebilen bir durumdur (Sabine, 1969b: 90).

Mill ayrıca demokrasi ile yerel yönetimleri birbiriyle bağdaştırmakta, demokratikleşme için yerel yönetim kuruluşlarının önemine vurgu yapmaktadır (Hill, 1974: 23). Ona göre yerel yönetim ile demokrasi birbiriyle ilintili kavramlardır. Bu bağlamda yerel halka yönetim sürecinde söz hakkı tanınmalı, onlara danışılmalı ve yapılacak hizmetler hakkında bilgi sahibi kılınmalıdır. Halk kendi menfaatlerini yönetebilmek için en azından "kendi yörelerinde" özgür olmalıdır (Nadaroğlu, 2001: 118). Bu durumu "adem-i merkeziyetçilik" bağlamında gören Mill, özgürlüğü iktisadi ve yerel özerklikle birlikte ele almıştır. Mill böylece toplumun "merkezi planlama"nın dezavantajlı özelliklerinden kurtulabileceğini düşünmektedir (Barry, 2004: 244-245).

Bu anlamda İngiltere'yi örnek veren Mill, bu ülkede yerel organizasyonlarda birçok aksaklıklar olmasına rağmen, yerel halkın, faaliyetleri ve yaşam alanlarını kullanabilme noktasında ciddi anlamda özgür olarak yaşamlarını sürdürebildiklerini belirtmektedir. Birçok ülkede ise yerel yönetim hizmetlerinin daha organize bir şekilde yapıldığını, ancak o ülkelerde toplumun özgürlüğünden bahsetmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Mill, bu durumda yerel hizmetlerin iyi verilmesinin, o yörenin halkı tarafından önemli olarak algılanması noktasında "zihinsel" olarak "tatmin" olmamaları gibi bir sonuç doğurduğunu ifade etmektedir (2001: 169-170).

Düşünür ayrıca, vergi yükümlülüğü olan yerel halkın yerel düzeyde söz sahibi olması gerektiğini belirtmiştir. Mill bu bağlamda halkın yönetim sürecine dâhil edilerek, halkı ilgilendiren konularda kendilerine danışılmasının önemli bir husus olduğunu vurgulamıştır (Keleş, 2006:63).

Halkın yönetim sürecine katılması Mill'e göre, yerel siyasal kurumlarda demokratik sistemin temel unsurlarından birinin hayata geçirilmesi için önemlidir. Yerel yönetimlerin güçlü olması, halkın yönetim sürecine katılımının artmasına ve halkın siyasal süreç ve işleyiş hakkında bilinçlenmesine yardımcı olur (Kösecik ve Özgür, 2005:1). Mill bu bağlamda yerel yönetimlerin halka demokratik ilke ve davranış alışkanlığı kazandırdığını belirterek, bu kurumlara vatandaşların eğitimini sağlayan birer demokrasi okulu nitelendirmesinde bulunmuştur (2001: 180-181).

Mill ayrıca, her yetişkin insanın özgürlük düşüncesi çerçevesinde siyasete katılma ve seçme hakkına sahip olmasıyla "demokrasi"nin sağlanabileceği görüşündedir (Barry, 2004: 325). Çünkü Mill, küçük toplulukların "kolektif" kararlarının, merkezi "bürokrasi"nin kararlarının alınış sürecinden her halükarda daha "az baskıcı" olacağını vurgulamaktadır. Bu süreç birey ile yönetim arasındaki "güven" sorununun çözülmesi adına önemlidir. Böylece "katılımcı" demokrasinin sağlanabilme olasılığı yerel düzeyde daha yüksek görülmektedir (Barry, 2004: 347).

Amerika’da Demokrasi: Tocqueville ve Yerel Yönetimler

XIX. yüzyıldaki düşünürler arasında liberal fikirleriyle öne çıkan Fransız fikir adamı Tocqueville, *Amerika’da Demokrasi* adlı eserinde, merkezîyetçi hükümetlerin genel çıkarları yöneten konumda olduğunu, bu doğrultuda genel yasaların uygulanması, dış ilişkilerin sürdürülmesi gibi tüm toplumun ortak isteği olan bazı çıkarların merkezi yönetim tarafından yerine getirilmesinin doğru olacağını vurgulamaktadır. Buna karşın Tocqueville, merkezi gücün ne kadar becerikli ve bilgili olursa olsun büyük bir ülkenin günlük yaşamındaki ayrıntıların tümüne hâkim olamayacağını da altını çizmiştir. Düşünür ayrıca bu düşüncesine paralel olarak yerel olan çıkarların, yerel halkı ilgilendirdiğini bu yüzden bu çıkarların yönetilmesinin yerel yönetim birimlerine bırakılmasının önemli bir husus olduğunu belirtmiştir (Tocqueville, 1994: 55, 58).

Tocqueville, Amerika’da bağımsız bir özellik gösteren yerel yönetimlerin bu durumlarının halkın egemenliği kuramının doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu ülkede yerel yönetimler güçlerini merkezi yönetimden almamışlar, bunun tersine bağımsızlıklarının bir bölümünden merkezi yönetim adına vazgeçmişlerdir (Tocqueville, 1994: 51). Tocqueville, federal bir devletin küçük ve büyük toplumların yararına ilişkin olarak nasıl işletilebileceğine yönelik birçok olumlu durumu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda demokratik ve özgür bir topluma ulaşılabilirdiğinin kanıtı olarak Amerika’nın XIX. yüzyıldaki siyasal sistemini sunan düşünür, bu başarıyı da baskıcı merkezi bir siyasal yapı oluşturulmamasına bağlamaktadır (Aron, 2004: 188-190).

Düşünür, Amerika’da demokrasinin en önemli görünümü olarak, bu ülkede merkezleşmenin geri planda kalmasını, yerel yönetimlere yurttaşların katılımının yüksek düzeyde olmasını görmektedir (Monk, 2004:433). Tocqueville’in bu ifadelerinden yola çıkarak yeni kıtada, eski kıtaya göre yerel demokrasiye daha fazla önem verildiği iddia edilebilir.

Yerel yönetimler, temsil ettikleri kişilere en yakın birimlerdir. Bu birimlerin imkânları kısıtlı olduğundan, kimse oradan gelecek yardımlara bel bağlamamakta, ihtiyaç halinde herkes yardım etmeye hazır konumda olmaktadır. Tocqueville’in ifadeleri ile yerel birimlerde, kamunun yetkileriyle kişisel çabaların birleşmesi, merkezîyetçi yönetimlerin gerçekleştiremediği hizmetlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır (1994: 63).

Bu bağlamda ele alındığında Amerika’da siyasî gelişim, özgürlüğün ruhuna uygun bir şekilde yerelden, merkeze doğru bir gelişim seyri izlemiştir. Diğer bir ifadeyle bu durum birey odaklı olarak düşünülmüş, yerel halkın ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve merkezi hükümetin de bu ihtiyaçlar doğrultusunda hareket etmesine katkı sağlamıştır. Hatta Tocqueville’in ifadesine göre, Amerikan siyasal sisteminin temel argümanlarının üretildiği New England’da tıpkı eski Atina’da olduğu gibi halkı ilgilendiren tüm konular pazar yerinde tartışılarak, bir karara varılmaya çalışılmaktaydı. Bu durum, New England’da 1650’li yıllardan beridir devam eden bir yerel yönetim geleneğinin tüm Amerika’da devam ettirilmesinin bir sonucu olarak görülmüştür (1994: 39).

Bu bağlamda, düşünürü göre, yerel yönetimler halka özgürlük sağlayarak, yerel özgürlüğün oluşmasında “başat faktör” olarak rol oynamaktadırlar (Tocqueville, 1994: 64). Çünkü yerel yönetimler merkezi yönetime göre, yerel özgürlüğün ve yerel demokrasinin uygulanabildiği en önemli kuruluşlardır (Ökmen, 2005: 26).

Düşünür, adem-i merkezîyetçi sistemin bir gereği olarak, yerel yönetimlerin yöneticilerinin merkezden atanma yoluyla değil, yerel birimin içinden halk tarafından seçilen kişilerden oluşması gerektiğini savunmaktadır (Tocqueville, 1994: 59-60).

Tocqueville ayrıca, halka merkezi yönetime bağlı olmaksızın hareket edebilme serbestisi ve yetkisinin verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu tip bir yapının Amerika’da “yurttaş” oluşumuna olan katkısını ayrıntılarıyla da vurgulamıştır (Aron, 2004: 191). Bu bağlamda düşünür yerel yönetimlerin önemine vurgu yaparak yerel birimlerde yaşayan halkın ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda karar verme sürecine katılmasının ve karar verme yetkisine sahip kılınmasının önemini belirtmiştir (Keleş, 2006: 45).

Ayrıca Tocqueville’e göre, yerellik anlayışı ve adem-i merkezîyet sistemi devletin baskı aracı olmasını azaltacak bir araçtır. Bu bağlamda, hem yerel birim (komünler), hem de aracı kurumlar (dernekler) merkezi yönetim iktidarına sınırlandırma getirebilir. Düşünür, yerel yönetim birimlerine yetki devredilmesinin, yönetilenlerin yönetim sürecine katılımını sağlayacağını, bunun yanında da hem yönetenlerin hem de yöneticilerin yetişmesine katkıda bulunacağını ifade etmiştir (Göze, 1995: 248). Tocqueville’e göre siyasal ve yönetsel sürece bireylerin katılımını sağlamak yerel yönetimlere önem vermekle mümkün olmaktadır.

Çünkü merkezi iktidarın despotik uygulamalarını önlemenin adem-i merkeziyet sisteminin benimsenmesiyle mümkün olacağı düşünür tarafından ayrıntılı bir şekilde vurgulanmaktadır (Akad ve Dinçkol, 2000: 150).

Diğer taraftan Tocqueville, demokrasiyle yönetilen ülkelerde bazı eksik ve tehlikeli yönlerin olduğunu da vurgulamaktan geri durmamıştır. Düşünürüne göre, kamu işleri birçok kişi için anlaşılabilir, karmaşık sorunlardır. Ayrıca birey kendi özel işleri arasında kamu işleriyle ilgilenemez vakit bulamaz ve kamu işlerine ilgisi gittikçe azalır. Düzensizlikten, karmaşadan ve kaostan korkan bireyler, merkezi otoritenin güçlenmesini kabul etmek zorunda kalabilirler. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda kendilerini güçsüz bir konumda gören bireyler devlete sığınır, bu doğrultuda devlet büyüdükçe, birey küçülür. Tocqueville'e göre bu durum, demokrasinin tehlikeli bir yönü olarak göz önünde bulundurulması gerekli olan bir durumdur (Göze, 1995: 248).

Bu bağlamda Tocqueville, Amerikan adem-i merkeziyetçi yönetim modelini bireyin idari işlerle ilgisi anlamında önemli bir örnek olabilmesi adına öne çıkartmış ve bu tip bir yurttaşlık anlayışını yerel birimin ortak sorunlarına “çözüm alışkanlığı kazanabilmesi” için önemli görmüştür. Bu anlayışı siyasal katılımın önemli bir vechesi olarak gören düşünür, bireyin sınırlı bir alanda da olsa “kendi kendini yönetme” dirayetini gösterebilmesi adına ciddi bulmuştur. Düşünürüne göre bu durum, liberal özgürlük anlayışının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir niteliktedir (Aron, 2004: 192-193).

Bu üç liberal düşünürün ve bu bağlamda ele alınan klasik liberal düşüncenin yerel yönetimlere yönelik olarak, özgürlük bağlamında ele alınan görüşlerinin, karşılaştırmalı şekilde görülebilmesinin bir tabloyla daha anlaşılabilir hale geleceği düşünülebilir. Aşağıdaki tabloda Bentham ve Faydacılar ile Mill ve Tocqueville'nin bu bağlamdaki görüşleri ayrıntılı olarak verilmiştir:

Tablo. Klasik Liberal Düşünce de Yerel Yönetimler¹

	Jeremy Bentham ve Faydacılar	John Stuart Mill	Alexis de Tocqueville
Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetime İlişkin Düşünceleri	1-Merkezi yönetimle birlikte yerel yönetim birimlerine de sorumluluk tanınmalıdır. 2-Bir ülkenin genel yararlar ve bireysel yararlar arasında köprü işlevi görebilecek alt birimlere ayrılması gerekir. 3-Yerel yönetim kuruluşlarını merkezi yönetimin yerel bir uzantısı veya yerel bir kuruluşu olarak değerlendirilmelidir.	1-Yerel nitelikte olan her hizmetin yerel yönetimler tarafından görülmesi gerekir. 2- Yerel halkın sorunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olan yerel yönetimlerin, merkezi yönetime göre daha etkin ve verimli hizmet sunmaları mümkündür.	1-Amerika'da yerel yönetimlerin güçlerini merkezi yönetimden almamışlar, bunun tersine bağımsızlıklarının bir bölümünden merkezi yönetim adına vazgeçmişlerdir.
Yerel Özerkliğe (Mali ve İdari Özerkliğe) İlişkin Düşünceleri	1-Yerel yönetim birimlerine, bayındırlık, sağlık, eğitim gibi görevlerin verilmesi gerekir. 2-Yerel yönetim birimlerine görevlerini yerine getirebilmeleri için; vergi koyma, kamulaştırma gibi yetkilerin verilmesi gerekir.	1- “Adem-i merkeziyetçilik”e vurgu yapan Mill, özgürlüğü iktisadi ve yerel özerklikle birlikte ele almıştır.	1-Yerel yönetim birimlerine yetki devredilmesinin, yönetilenlerin yönetim sürecine katılımını sağlayacağını vurgulamıştır.
Yerel Demokrasiye Yönelik Düşünceleri	1-Merkezin teknik yetkisi ve imkânları ile yerel toplulukların katılımcı demokratik gücü birleştirilmelidir. 2-Bu şekilde, hem etkin ve verimli bir yönetim süreci sağlanmalı, hem de katılımın sağlandığı demokratik bir ortam oluşturulmalıdır.	1-Yerel yönetim ile demokrasi birbiriyle ilintili kavramlardır. 2-Yerel yönetimlerin halka demokratik ilke ve davranış alışkanlığı kazandırmaktadır. 3-Vergi yükümlülüğü olan yerel halkın, yerel düzeyde söz sahibi olması gerekir.	1-Yerel olan çıkarların, yerel halkı ilgilendirmesi nedeniyle bu çıkarların yönetilmesinin yerel yönetim birimlerine bırakılması gerekir. 2- Yerel yönetimlerin yöneticilerinin merkezden atanma yoluyla değil, yerel birimin içinden halk tarafından seçilen kişilerden oluşması gerekir.

¹ Bu tablo oluşturulurken, Barry, 2004: 132-133, 244-245, 347; Eryılmaz, 2002: 4; Göze, 1995: 248; Hill, 1974: 23; Keleş, 2006: 36, 37, 45, 63; Mill, 2001: 168-169, 173-174, 177, 180-181; Monk, 2004:433, 496; Ökmen ve Parlak, 2008: 32; Tocqueville, 1994: 39,51, 55, 58,59-60, 64; Yayla, 2003: 179; adlı eserlerden yararlanılmıştır.

Katılıma Yönelik Düşünceleri	1-Katılımın ve yerel hizmet üretiminin en önemli yolu yerel yönetimlerin geliştirilmesidir.	1-Yerel halka yönetim sürecinde söz hakkı tanınmalı, topluluk yapılacak hizmetler hakkında bilgi sahibi kılınmalıdır. 2- Katılımcı demokrasinin sağlanabilme olasılığı, yerel düzeyde daha yüksektir.	1-Amerika’da demokrasinin en önemli görünümü, bu ülkede merkezileşmenin geri planda kalması ve yerel yönetimlere yurttaş katılımının yüksek düzeyde olmasıdır. 2- Yerel birimlerde yaşayan halkın ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda karar verme sürecine katılmasının sağlanması gerekir.
Yerel Özgürlüklere Yönelik Düşünceleri		1-Özgürlük halk içinde “alt tabakalara” indirildiği takdirde, demokrasi ciddi bir işlev görecektir. 2- Siyasal özgürlüğün sağlanabilmesi için yerel özgürlüklerden oluşan bir temele dayanması gerekir. 3-Yerel olan işlerin o yörenin halkı tarafından gerçekleştirilmesi, özgürlüklerin gelişmesini sağlar.	1- Amerika’da siyasî gelişim, özgürlüğün ruhuna uygun bir şekilde yerelden, merkeze doğru bir gelişim seyri izlemiştir 2- Yerel yönetimler halka özgürlük sağlayarak, yerel özgürlüğün oluşmasında “başat faktör” olarak rol oynamaktadırlar

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada ilk olarak liberalizmin özgürlük anlayışı üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Burada üzerinde durulan konu, özgürlüğün liberalizm içindeki konumudur ve bu yazıda özgürlüğün liberalizmin en önemli argümanı yargısında bulunulabilecek veriler de elde edilmiştir. Ayrıca yazıda özgürlük bireysel, siyasal, sosyal ve iktisadi açıdan de geniş olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, liberalizmin doğuşu, yani Locke’nin liberalizm anlayışı ve özgürlük anlayışı ile başlatılmıştır. Sonra da özgürlüğün liberalizm çizgisindeki gelişimi ile siyasal, sosyal, iktisadi boyutları ile ele alınarak geliştirilmiştir. İktisadi yön ele alınırken de iktisat ilminin kurucusu sayılan liberal düşünür Adam Smith’in görüşleri irdelenmeye çalışılmış ve piyasa ekonomisi üzerinde durulmuştur.

Birçok ideolojide olduğu gibi özellikle klasik liberalizmde de liberal düşüncenin en temel ögesi olarak “özgürlük” düşüncesi birçok farklı bakış açısı çerçevesinde irdelenmiştir. Bu nedenle de yerel yönetimlerde dahil toplumu ilgilendiren iktisadi, sosyal ve siyasal faaliyetlerin hepsi birey odaklı gelişen özgürlük sorunlarının çözümüne yönelik olmaktadır. Çalışmanın hem ilk, hem de ikinci bölümünde ele alınan klasik liberalizme yönelik analizler neticesinde görülmüştür ki, hangi açıdan bakılır ise bakılsın liberalizm, her yönden özgürlük üzerine inşaa edilen bir siyasal düşüncedir. Bu bağlamda liberalizmin temel verilerini günümüze sağlayan “klasik liberalizm”, bireysel ve toplumsal bir özgürlük anlayışını, tüm sınırlarını çizerek ve içeri doldurarak, bireye ve devlet yönetimine sunmaya çalışan bir ideolojidir. Bu ideolojinin birey odaklı özgürlük anlayışının doğal sonucu; bireyin maddi ve manevi yönden hazzının maksimizasyonunun sağlanabilmesinde kendisine en yakın olan yerel otoritelerden faydalanması gerektiğidir. Çünkü birey, kendisine sağlanacak/sağlanan faydanın yükselmesi nispetinde özerkliğini, özgürlüğünü ve aldığı hizmetin gerekliliğini kavrayabilecek bir düzeye ulaşabilir.

Bu durum da göstermiştir ki; klasik liberalizm adına fikirler üreten düşünürlerin büyük bir çoğunluğu, özellikle bireyin idari otoritelere karşı elde ettiği kazanımlar bazında özgürlüğü bir “özerklik” meselesi halinde değerlendirmeye çalışmışlardır. İktisadi, bireysel ve topluluklar bağlamında sağlanacak olan “özerkliğin”, toplumsal “ahenk” adına ne kadar önemli olduğu klasik liberalizmin önemli iddiaları arasında yer almaktadır.

Bu anlamda liberal düşünürler özgürlüğün sağlanmasında, birey-toplum-yönetim arasındaki dengenin önemini her fırsatta dile getirmektedirler. Ayrıca, liberalizmin “ütopik” değerlendirmelere tabi tutulmaması için yoğun bir gayret içerisindeyler. Bu görünüş, özgürlük düşüncesinin toplumsal ve bireysel tüm olgular için ne düzeyde ele alınabilir olmasının tartışmaya açılması noktasında önemli argümanları insanlara sunmaktadır.

Çalışmada ikinci olarak, liberal düşünürlerin yerel yönetimlere bakış açısı ele alınarak irdelenmiştir. Bu anlamda yerel yönetimlerin birey ve toplumun özerkliği ile siyasal katılım için gerekliliği, özgürlük bağlamında geniş şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada yerel anlamda “adem-i merkeziyetçilik”in ve bu bağlamda yerel yönetimlerin, liberalizmin vaaz ettiği özgürlüğün gelişimi için “özerk” bir yapı olarak kabul edilmesi amaçlanmıştır.

Adem-i merkeziyetçilik düşüncesi hem klasik liberalizm, hem de günümüzde ele alınan bir çok liberal teorinin birey odaklı özgürlük anlayışı için önemli görülen bir idari düzen olarak nitelendirilebilir. Bu noktada yerel olanın bireye olan yakınlığı ve merkezi yönetimlerin o bölgeye ilişkin “farazi” olarak kabul edilebilecek görev anlayışlarıyla, yerine getirdiği girişimlerinin karşısında, yerel yönetimlerin önemli bir avantaj sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Bu düşünce minvalinde ele alındığında birey odaklı bir özgürlük düşüncesi olan liberalizmin yerel yönetim birimlerini önemsemesi ciddi bir tartışma konusu edilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum eleştiriye açık bir klasik liberalizm anlayışının varlığını gündeme getirirse de “özgürlük” adına liberalizmin teorik özelliklerinin “doğrulanması” için olumlu birçok referansın “tutarlılığı”nı sağlayan bir sonucun doğmasına da zemin hazırlamaktadır.

Çalışmada da vurgulandığı üzere, “özgürlük”, “demokrasi”, “özerklik”, “etkinlik”, “katılım” gibi kavramlar liberalizm ve yerel yönetimlerin kesiştiği noktada karşımıza çıkmaktadır. Liberal düşünürlerin bu noktada üzerinde ısrarla durdukları konu, yerel siyasal katılımın, yerel özgürlüğün ve yerel demokrasinin sağlanmasının yerel yönetimlere yetki devredilerek gerçekleştirilebileceği yönündeki güçlü inançlarıdır. Bu bağlamda, liberalizm içerisinde “yerel özerklik” kavramı ön plana çıkmaktadır. Liberalizm içerisinde, yerel yönetimlere yetki noktasında özerklik sağlanırken, bu birimlerin yetki ve görevlerini yerine getirebilmesi için de mali özerkliklerinin sağlanması gerektiği önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, halka en yakın birimler olarak kabul edilen yerel yönetimlerin, yönetime katılıma ve etkin yönetimin sağlanması noktasında da önemli işlevler göreceği sonucuna varılabilir.

Bir başka ifadeyle, Robert Dahl’ın da vurguladığı gibi yönetim sürecine katılımın en demokratik yolu yerel yönetimlerdir. Bu bağlamda, Dahl kültürel ihtiyaçların karşılanması ve kendilerine yetecek siyasal, ekonomik argümanlara dayanan siyasal sistemlerin başarı şansını daha yüksek bulmaktadır. Bu durumların yerel demokrasi vesilesiyle, bütüncül demokrasilerin daha sağlıklı gelişmesine katkı sağlaması daha olası bir durum olarak görülmektedir (Dahl, 2001: 157-158). Modern liberal bir düşünür olan Dahl’ın bu bağlamda klasik liberal teori adına olmasa da bireyin ve toplumun yerel olan idari otoriteler dahilinde siyasal, sosyal ve ekonomik yönden daha fayda odaklı bir şekilde hayatını sürdürebileceğine yaptığı vurgu önemlidir.

Ayrıca bu savı destekleyebilmek adına liberalizmin özgürlük düşüncesinde önemli bir yer işgal eden “özerklik” anlayışı çerçevesinde konu değerlendirildiğinde, yerel yönetimlerin yerel demokrasi ve siyasal katılma noktasında daha etkili olabileceği savunulabilir. Özerklik bu şekilde ele alındığı zaman da klasik liberalizm ile yerel yönetimler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılacağı görülebilir.

Klasik liberalizmin birey ve topluluk bağlamında ele alınan “özerklik” düşüncesi, modern bir yönetim anlayışı olarak görülebilecek olan “yerel yönetimler” bağlamında da somut olarak nitelendirilebilecek öneriler öne sürebilmektedir. Özellikle klasik liberal teorinin/teorisyenlerin bunu yaparken, ideolojinin temel argümanlarıyla çelişmedikleri ifade edilebilir.

Bu durum, siyaset teorisi içerisinde ele alınan birey özgürlüğü, özerkliği ile mülkiyet haklarıyla, bireyin toplumsal alanda elde edebileceği kazanımların klasik liberalizmin özellikleri olarak ele alınması gerekmektedir. Bireye en yakın idari, hukuki ve iktisadi bir otorite olarak “yerel yönetimler” bağlamında ele alınmasının, elde edilecek sonuçların “birey odaklı” bir “özgürlük” tanımının gerçekleşebilmesi için teorinin değerlendirilebilirliği adına da önemli argümanlar içereceği muhakkaktır.

Sonuç olarak bu düşünce kalıbı, birey odaklı olmakla birlikte, öne sürdüğü görüşlere paralel olarak yerel bazda toplumun nasıl daha ahenkli ve istikrarlı bir yapıda hayatını sürdürebileceği noktasında da yol gösterici olma özelliğini ortaya koymaktadır. Çünkü klasik liberal teorinin, özellikle de faydacı ekolün, bireyin memnuniyeti olgusu odaklı olarak ele aldığı özgürlük ile özerklik anlayışı, bireyin toplum içinde ve devlet otoritesi altındaki konumunu, hakları ile sağladığı fayda oranında ne kadar arttırabileceğini tartışma konusu etmesi nedeniyle, siyaset teorisi içerisindeki ayrıcalıklı konumunu halen sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmed ve Dinçkol, Bihterin Vural (2000), **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: Der Yayınları.
- Aron, Raymond (2004), **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, (Çeviren: Korkmaz Alemder), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Barry, Norman P. (2004), **Modern Siyaset Teorisi**, (Çevirenler: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), Ankara: Liberte Yayınları.
- Beaud, Olivier (2003), "Anayasa ve Anayasacılık", (Çeviren: İsmail Yerguz), (Edit. Philippe Raynaud-Stéphane Rials), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 63-74.
- Bülbül, Kudret (1997), "Locke, Mill, Hayek ve Liberal Özgürlük Düşüncesinin Gelişimi", **Liberal Düşünce Dergisi**, C:2, S:8, 122-133.
- Erdoğan, Mustafa (1993), **Liberal Toplum, Liberal Siyaset**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dahl, Robert A. (2001), **Demokrasi Üstüne**, (Çeviren: Betül Kadıoğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Eryılmaz, Bilal (2002), "Belediyeler'de Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C:11, S:3, 3-21.
- Eryılmaz, Bilal (2008), **Kamu Yönetimi**, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Göze, Ayferi (1995), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Hayek, Friedrich (1996), **Hukuk, Yasama ve Özgürlük (Kurallar ve Düzen)**, (2. Baskı), (Çeviren: Atilla Yayla) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayek, Friedrich (1997), **Hukuk, Yasama ve Özgürlük**, (Çeviren: Mehmet Öz), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heywood, Andrew, (2006), **Siyaset**, (Çevirenler: Bekir Berat Özipek vd.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Hill, Dilys M. (1974), **Democratic Theory and Local Government**, London and New York: Routledge Ltd.
- Keleş, Ruşen (2006), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, (Beşinci Basım), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kösecik, Muhammet ve Özgür, Hüseyin (2005) "Yerel Yönetimlerde Reform: Geleneksel Modelin Değişim Süreci", (Editörler: Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik) **Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I (Reform)**, Ankara: Nobel Yayınevi, 1-20
- Locke, John (1998), **Hoşgörü Üstüne Bir Mektup**, (Çeviren: Melih Yürüşen), Ankara: Liberte Yayınları.
- Mill, John Stuart (2001), **Representative Government**, Kitchener-Ontario: Batoche Books.
- Monk, Iain Hompsher (2004), **Modern Siyasal Düşünce Tarihi-"Hobbes'tan Marx'a Büyük Siyasal Düşünürler"**, (Çevirenler: Necla Arat vd.) İstanbul: Say Yayınları.
- Nadaroğlu, Halil (2001), **Mahalli İdareler Teorisi-Ekonomisi-Uygulaması**, (7. Bası) İstanbul: Beta Yayınevi.
- Ökmen, Mustafa (2005), "Liberal Düşüncenin Yerel Yönetim Kent Pratiği Üzerine Notlar", (Editör: Nagehan Talat Arslan), **Teoriden Pratiğe Kamu Yönetimi**, İstanbul: Aktüel Alfa Yayınları, 19-61.
- Ökmen, Mustafa ve Parlak, Bekir (2008), **Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler-İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat**, Bursa: Alfa Yayınları.
- Raynaud, Philippe (2003a), "Liberalizm", (Çeviren: Necmettin Kâmil Sevil), (Edit. Philippe Raynaud-Stéphane Rials), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 533-542.
- Raynaud, Philippe (2003b), "John Locke", (Çeviren: Necmettin Kâmil Sevil), (Edit. Philippe Raynaud-Stéphane Rials), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 542-552.
- Renaut, Alain (2003), "Özgürlük", (Çeviren: İsmail Yerguz), (Edit. Philippe Raynaud-Stéphane Rials), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 654-659.
- Sabine, George (1969a), **Siyasal Düşünceler Tarihi II 'Yeni Çağ'**, (Çeviren: Alp Öktem), Ankara: Sevinç Matbaası.
- Sabine, George (1969b), **Siyasal Düşünceler Tarihi III 'Yakın Çağ'**, (Çeviren: Özer Ozankaya), Ankara: Sevinç Matbaası.
- Şenel, Alaeddin (1986), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, (2. Bası), Ankara: Teori Yayınları.
- Tocqueville, Alexis De (1994), **Amerika'da Demokrasi**, (Çevirenler: İhsan Sezal ve Fatoş Dilber) Ankara: Yetkin Basımevi.

- Yayla, Atilla (1992), **Liberalizm**, Ankara: Turhan Kitabevi.
Yayla, Atilla (1993a), **Liberal Bakışlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
Yayla, Atilla (1993b), **Özgürlük Yolu; Hayek'in Sosyal Teorisi**, Ankara: Turhan Kitabevi.
Yayla, Atilla (2003), **Siyaset Teorisine Giriş**, Ankara: Liberte Yayınları.
Yayla, Atilla (2005), **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, (3. Baskı), Ankara: Adres Yayınları.